

GELENEKSEL KUŞEVLERİ VE YENİ UYGULAMALAR İÇİN BİR ÖNERİ

TRADITIONAL BIRDHOUSES AND A SUGGESTION FOR NEW APPLICATIONS

Meltem Özçakı*

Öz

Kuşlar, gerek beslenme amacı ile kullanılmaları gerekse kutsal sayılıp saygı duyulmaları ile tarihi zaman dilimi içinde önem verilen canlılar olmuşlardır. Geleneksel toplumlarda, barınmaları ve onlardan en etkili şekilde fayda sağlanabilmesi için yapılar yapılmıştır. Kuşevleri, onlardan fayda beklenmeden, kuşların barınması için yapılmaları ile diğer yapılardan ayrılırlar. Osmanlı coğrafyasında yaygın olarak uygulanmıştır. İnsanlara ait yapıların cephelerinde yer almaları diğer önemli özelliklerindedir. Günümüzde toplum yapısı, inşaat teknikleri, yapım malzemelerinin değişimi gibi nedenlerle yapılmamaktadırlar.

Makale kapsamında kuşevlerinin günümüzde uygulanmalarını sağlamak için fikir geliştirilmesi amaçlanmıştır. Makalede öncelikle kuşlara ait yapıların tarihçesinden bahsedilmiştir. Ardından kuşevlerinin insanların kullandıkları yapılarla ilişkileri, yapım malzemeleri ve çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonra kuşevlerinin Osmanlı Mimarisi ve Sanatı açısından önemi üzerinde durulmuştur. Kuşevleri ile ilgili bilgi verilmesinin ardından geleneksel bir objenin, yapı elemanının günümüz şartları içinde tekrar değerlendirilmesi için bir öneri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kuşevi, Mimari Tasarım, Yarışma.

Abstract

Birds have been important creatures throughout the history as they were kept for feeding purposes and also were respected as they were thought sacred. In traditional societies, structures have been constructed to provide shelter and benefit from them in the most effective way. Birdhouses are different from other structures because they are designed to accommodate birds without the idea of getting benefit from them. They have been widely applied in the Ottoman settlements. The other important feature of these constructions was that they were located on the façades of structures which belonged to humans. They are not made nowadays because of various reasons such as changes in society, construction techniques, and construction materials.

It is aimed in the article to develop ideas to ensure the implementation of bird houses. In the article, firstly the history of the structures which belong to birds is mentioned. Afterwards, information was given about the relationship of bird houses with the buildings used by humans, construction materials and types. Then, the importance of bird houses in terms of Ottoman Architecture and Art was emphasized. After giving information about bird houses, a proposal was made for the re-evaluation of a traditional object under the current conditions.

Keywords: Bird House, Architectural Design, Competition.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 17.01.2020 - Kabul tarihi: 14.06.2020.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, m.ozcaki@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1291-3184>.

1. Giriş

Kuşlar tarihsel zaman dilimi içinde insanlar tarafından değer verilen canlılar olmuşlardır. Uçabildikleri için hayran olunmuş aynı zamanda tanrıya yaklaşabildiklerinin düşünülmesi nedeni ile ilahi bir varlık olarak görülmüşlerdir (Bektaş, 2003:28-29). Sanat eserlerinde kuşlara da yer verilmiştir. İnsanlık tarihinde milattan önceki dönemlerden başlanarak kuşlar içinde yapılar yapılmıştır. Bu yapılar farklı medeniyetler tarafından gerçekleştirilmiştir. Mezopotamya'da, Mısır'da, Avrupa'da kuşlar için yapılar yapılmıştır (Bektaş, 2003:51). Yapımlarındaki amaç, ağırlıklı olarak kuşların yenmek için yakalanmasını kolaylaştırmaktır. Bunun yanı sıra gübresi tarımsal açıdan önemli görülmüştür. Yumurtasının yenilmesi ve tüylerinden de yararlanılması söz konusudur (Serim, 2016:7).

Türklerde İslamiyet öncesi dönemlerden başlayarak kuşlara değer verilmiştir. Örneğin Şamanizm'e ait ritüellerde kuş temasına da yer verilmiştir (Ülgen, 1994:55). İslamiyet'in kabulünün ardından da kuşlara verilen değer devam etmiştir. Selçuklu Dönemi'nde kullanılan çift başlı kartal motifi bunun göstergelerindedir. Kuşlar saygı duyulan, çekinilen, dini açıdan önem verilen, bazı türlerinin göç ederek Mekke Medine gibi kutsal yerlere gittiği düşünüldüğünden kutsal görülen hayvanlar olmuşlardır. Beslenmeleri için kurulan vakıflarda kişiler görevlendirilmiş ve hasta olanlarının tedavisi için hastaneler yapılmıştır (Barışta, 2011:131; Çolak, 2019; Ürgüplü, 2013:60-62).

Osmanlı Dönemi'nde Kayseri'nin Gesi Beldesi'nde; Nevşehir, Kayseri ve Niğde'yi içine alan Kapadokya Bölgesi'nde ve Diyarbakır'da kuşlardan yararlanmak için çeşitli yapılar gözlemlenir. Bunlar bulunduğu yöreye, mimari şekillerine göre burç, güvercinlik, boranhane gibi isimlerle adlandırılmışlardır. Birbirlerinden farklı şekillere, özelliklere sahiptirler (Serim, 2016:8). Osmanlı Devleti'nde güvercinler kutsal kabul edildiği için etinin yenmesi yaygın değildi. Bununla birlikte Osmanlı döneminde güvercin gübresi değerli olduğu için önemli bir ihraç ürünü şeklinde değerlendirilmiştir (İşçen, 2007; İşçen, 2009).

Osmanlı coğrafyasında kuşlar için yaygın olarak gerçekleştirilen yapı türlerinden biri de kuşevleridir. Tekil yapılar olmayıp insanlara ait yapıların cephesinde yer almaları ile Osmanlı Dönemi'nde gerçekleştirilen burç, güvercinlik ve boranhanelerden farklılaşır. Kuşlardan

yararlanma amacı güdülmeyen, onlara barınacak yer sağlama isteğiyle yapılmış olmaları ile de Osmanlı ve Mezopotamya, Mısır, Avrupa'daki kuşlar için yapılmış yapılardan ayırırlar. Oruç (2009) kuşevlerini "almadan verebilmenin sembolü" şeklinde tanımlar. Bir deliği anımsatacak şekilde uygulanan kuşevlerinin yanı sıra köşk, saray, camiye andıran, gösterişli ve insanların yaşadıkları binalara benzeyenleri de uygulanmıştır. İnsanlara ait yapıların cephelerinde bir cephe elemanı, estetik bir unsur olarak ele alınmışlardır.

Günümüzde burçlar, güvercinlikler, boranhaneler gibi kuşevleri de yapılmamaktadır. Daha düşündürücü olanı Türk kültüründe mimarinin bir unsuru olan söz konusu yapıların, günümüzde insanlar tarafından yeterince bilinmemesidir. Kuşlar için yapılmış yapılara ait envanter çalışması yapılmakla birlikte; söz konusu yapıların korunması, bakımlarının yapılması, restore edilmesi ve uygulamaların üzerinde yer aldıkları yapıları kapsayacak şekilde gerçekleşmesi uygundur. Ayrıca günümüz şartları içinde ele alınmaları ve yeni tasarımlar bağlamında uygulanmaları kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önem taşır.

Makale kapsamında öncelikle kuşevlerinin tarihsel zaman dilimi içinde uygulanmalarından; yapım tekniklerinden, yapılarında kullanılan malzemelerden, insanlara ait yapılarla ilişkilerinden, çeşitlerinden; Türk kültürü ve mimarisi açısından öneminden bahsedilecektir. Kuşevlerinin tarihsel ve yapısal özelliklerinin aktarılmasının ardından günümüzde uygulanabilecek bir öneri üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünde kuşevleri hakkında farkındalığı arttırmak ve günümüzde yapım ve kullanımlarını sağlamak için önerilere yer verilecektir.

2. Kuşevlerinin Tarihi

Kuşevleri serçe, kumru, güvercin vb. gibi kuşların barınması için yapıların cephelerinde yer alan yapılardır (Barışta, t.y.; Hasol, 1998:284). Kuşevleri, Kuş Köşkleri, Serçe Saraylar vb. isimlerle de bilinirler (Barışta, 1994:133; Müderrisoğlu, 2009:149; Barışta, t.y.). Kuşevleri mimari ile bağlantılı olarak yapıların cephesindeki bir öge şeklinedirler (Müderrisoğlu, 2009:149). Kuşevlerini diğer yapılardan ayıran özelliklerden bir diğeri de hayvan sevgisinden kaynaklanan bir anlayışla yapılmış olmalarıdır (Barışta, 2011:131). Yapıldıkları dönem, yer, yapım şekilleri değerlendirildiğinde, tasarımlarındaki bakış açısına göre kuşevleri hayvan merkezli,

güvercinlikler insan merkezli şekilde ifade edilebilir (Özen, 2012:1079). Bektaş (2003:51), kuşevlerini “insanın almayı düşünmeden vermeyi amaçlayarak yaptıkları” yapılar şeklinde tanımlar.

Osmanlı döneminde yapılan kuşevlerinin, Türk toplumunun Orta Asya’dan getirdiği kültür ve İslamiyet’in senteziyle oluştuğu düşünülür (Atak, 2017:325). Müderrisoğlu (2009:153), ilk kuşevlerinin Anadolu Selçukluları Dönemi’nde 11. yüzyıl itibarıyla yapıldığını ifade eder. Aver (akt. Ürgüplü, 2013:76), ilk kuşevlerinin Sivas’ta yer alan İzzettin Keykavus Şifahanesi’nde görüldüğünü, bunların 13. yüzyıla ait örnekler olduğunu belirtir. Osmanlı Dönemi’nde ilk kuşevleri dönemin başkenti Bursa ile ikmal merkezi Edirne’de yapılmış olmalıdır (Müderrisoğlu, 2009:153). Çolak (2019), ilk örneklerin Bursa’da yer aldığını ifade eder.

Yapı ile aynı tarihli kuşevlerinin yanı sıra sonradan yapıya eklenenler de vardır (Bektaş, 2003:87). Yapıya sonradan eklenenlerin yapım tarihlerinin bina ile aynı olduğu kabul edilir (Bektaş, 2003:67). Çünkü kuşevlerini yapanların isimlerinin ön plana çıkması istenmediği için eserin yanında isim yer almadığı gibi (Müderrisoğlu, 2009:157), yapım tarihleri de yer almaz. Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Dönemi (1299 – 1451) ve Klasik Dönemi’ne (1451 – 1703) ait yapılarda yer alan kuşevlerinin bir bölümü orijinal olmakla birlikte, diğerlerinin yapılar sonradan eklendikleri düşünülür. Erken tarihli olanlar doğal afetler, binaların yıkılması gibi nedenlerden yok olmuş olabilir. Ahşap kuşevlerinin de yangınlar nedeniyle yok olmaları muhtemeldir (Müderrisoğlu, 2009:151).

Klasik Osmanlı (1451 – 1699) Dönemi’nde yapılan kuşevleri sadedir, yapının cephesinde delikler şeklindedir ve mütevazi boyutlardadır (Müderrisoğlu, 2009:153). 15. yüzyılda Osmanlı mimarisinin gelişimine paralel olarak sayıca artmışlardır (Çolak, 2019). İstanbul’da bulunanların en eski olanları 16. yüzyıldan kalmadır ve Mimar Sinan’ın yapılarında yer almaktadır (Bektaş, 2003:67). İstanbul 16. yüzyıldan itibaren kuşevi çeşitliliği açısından önem kazanmıştır (Barışta, 1994:133). Osmanlı döneminin 17.-19. yüzyıllar arasındaki zaman diliminde kuşevleri ile ilgili önemli eserler verilmiştir (Barışta, 2011:131). Özellikle 18. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlık kazanmışlardır (Atak, 2017:326). Kuşevleri, yapılarının tarihsel süreçteki dağılımları açısından Lâle Devri’nde (1718 – 1730) ve sonraki dönemlerde yoğunluk kazanmıştır. Kuşevlerinde uygulanan yuvarlak hatların ve kıvrımların Barok sanatının etkisi ile oluştuğu kabul edilir

(Müderrişoğlu, 2009:151, 153-154). Kuşevleri 16. ve 17. yüzyılda daha sade ve basit iken, 18. yüzyılda daha zarif ve estetik kaygılarla daha dikkat çekici hale gelmiştir (Müderrişoğlu, 2009:165, 167). Günümüze ulaşan kuşevlerinin çoğu 18. ve 19. yüzyıllardandır (Bektaş, 2003:67). Yapımları 19. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir (Aver'den akt. Ürgüplü, 2013:76).

Kuşevlerinin en parlak devri olarak, 18. yüzyıl İstanbul'u gösterilir (Çolak, 2019). Çolak (2019)'ın ifadesiyle en büyüleyicileri; Akalın (2002)'ın ifadesiyle en güzelleri İstanbul'da yapılmıştır. Kuşevleri daha çok bir İstanbul kültürü şeklinde değerlendirilir (Müderrişoğlu, 2009:163). Başkent olduğu ve en çok yapı kentte gerçekleştirildiği için bu olağandır (Bektaş, 2003:51). Üsküdar, kuşevlerinin İstanbul'da en fazla bulunduğu ilçedir (Çolak, 2019). Kuşevleri ile ilgili yapılmış çalışmalarda İstanbul'da yer alanlarla ilgili, Anadolu ve Balkanlar'dakilere oranla daha fazla araştırma yapılmış ve yayınlanarak tanıtılmışlardır (Atak, 2017:330). Anadolu ve Rumeli'de birçok yerde yapılmışlardır (Atak, 2017:328; Akalın, 2002). Günümüze ulaşan örneklere göre kuşevi yapma geleneği Osmanlı coğrafyasında yaygındır. Türklere ait diğer medeniyetlerde de sınırlı sayıda olmakla birlikte yapılmışlardır. Kuşevlerine ait örnekler Türkistan'da Arslan Baba Türbesi, Babürlüler döneminden kalan Lahor Kalesi, Agra Kalesi, Delhi Kırmızı Kale ve Taj Mahal'de yer almaktadır (Barışta'dan akt. Atak, 2017:325).

Kuşevlerinin yapılmasında Türklerin doğa ve hayvan sevgisi önemli bir faktör olmuştur (Barışta, ty.). Türklere kuşa bakmanın "sevap", kuş yuvası dağıtmanın "günah" olduğu inaniş, kuşevlerinin yapılmasında etkili olmuş olmalıdır (Barışta, 2011:131; Thema Larousse, 1993:292). Kuşevleri Türk kültüründe güçsüzü koruma güdüsüyle yapılmıştır (Şölenay, Çelikoğlu, 2012:50). Osmanlı Toplumunun kuşlara sevgi ve ilgisi mimariye de yansımıştır (Neftçi, 2010:11). Kuşevleri gibi kuş sulukları ve kuş hastaneleri gibi yapılar hayvan severliğin göstergeleridir. Barışta (2011:131) söz konusu yapıları üst düzey bir uygarlığın göstergeleri şeklinde ifade eder.

3. Kuşevlerinin Yapım Teknikleri

Kuşevleri insanların yaşamlarını sürdürdükleri, kullandıkları her tür yapıda uygulanmıştır (Bektaş, 2003:80). Kuşevleri camiler, mescitler, kiliseler, sinagoglar, çarşılar, hanlar, hamamlar, darphaneler, dükkanlar, evler, köşkler, hazireler, imarethaneler, köprüler, kütüphaneler, medreseler, sıbyan mektepleri, şifahaneler, saraylar, bedestenler, maksemeler, kahvehaneler,

mumhaneler, çeşmeler, sebiller, türbeler, gasilhaneler, su kemerleri gibi yapılarda yapılmıştır (Neftçi, 2010:11; AnaBritannica, 1989:100; Kurtuluş, 2012:108; Çolak, 2019; Thema Larousse, 1993:292; Barışta, 2011:131; Barışta, 1994:133; Bektaş, 2003:80). Kuşevleri daha fazla cami, türbe, mezarlarda; eğitim, ticaret, su, sosyal yardım yapıları ile konutlarda yapılmıştır (Müderrişoğlu, 2009:155). Kuşevleri, kuşların ve insanların gündelik yaşamdaki birlikteliğini yansıttıkları için önem taşır (Kurtuluş, 2012:108).

Kuşlar için güvenli bir barınma ortamı yaratma amacıyla yapıldıkları için yapım aşamasında birtakım kriterlere dikkat edilmiştir (Atak, 2017:325). Genel olarak yapıların en çok güneş alan, rüzgârdan korunan bu açıdan daha ziyade güney cephelerinde yer almışlardır. İnsan, kedi, köpek gibi canlıların tehlike yaratmaması için yerden yüksekte konumlandırılmışlardır (AnaBritannica, 1989:100; Atak, 2017:325; Çolak, 2019; Müderrişoğlu, 2009:156). Pencerelerin kemer altları; saçak altları gibi yağmur, kar ve esintiden korunmuş yerleri tercih edilmiştir (Bektaş, 2003:80, 87; Atak, 2017:325). Pencere ve kapı kemerlerinde, minarelerde, ağırlık kulelerinde; çıkmalarda, cumbalarda, bacalarda yapılmışlardır (Bektaş, 2003:80).

Kuşevleri üzerinde yer aldıkları yapının malzemesi olan taş, tuğla veya ahşaptan yapılmıştır (Neftçi, 2010:11). Küçük ölçekli ev veya köşk benzeri mimari yapı gibi tasarlanmış olanları tuğla, küfeki taşı, mermer, sıva veya karışık malzemeyle inşa edilmiştir (Thema Larousse, 1993:292). Seçilen malzemeye bağlı olarak oyma, çatma, delik işi, kaplama, sıvama vb. gibi teknikler uygulanmıştır (Barışta, 2011:131). Taş kemer biçiminde oyularak veya tuğlayla yapılmış olanlarla birlikte yapımlarında bazen pahlı köşeler ya da mukarnas dilimleri kullanılmıştır (Thema Larousse, 1993:292; Müderrişoğlu, 2009:156).

Bektaş (2003:86)'a göre yapımlarında "tutumluluk" isteği önemli bir faktördür. Taş ustası duvar örerken bir taşın köşesi kırıldığında bunu atmayıp değerlendirmektedir. Taşı ufalayıp kullanabildiği ya da kırılan köşeyi yontup bilinçli olarak bu hale getirilmiş izlenimi verebildiği gibi duvarda çevresindeki taşlarla birlikte bir oyuk oluşturarak, kuş yuvası da meydana getirebiliyordu (Bektaş, 2003:86). En çok kuşevi ahşaptan yapılmıştır (Bektaş, 2003:76). Sağlam durumda olanlar olmakla birlikte, çoğunun çürüdüğü (Bektaş, 2003:76) ya da

üzerinde yer aldıkları yapılarla birlikte yandıkları kabul edilir (AnaBritannica, 1989:100; Müderrisoğlu, 2009:156-157; Akalın, 2002).

Kuşevleri üzerinde yer aldıkları yapı cephesinden, çıkıntı yapmayan ya da az çıkıntı yapanlar ve cepheden çıkıntı yaparak daha fark edilebilir olanlar şekilde iki ana şema şeklinde gerçekleştirilmiştir (Müderrisoğlu, 2009:156; AnaBritannica, 1989:100). Birinci gruptakiler üzerinde yer aldıkları kâgir yapının cephesinde bilinçli olarak bırakılmış bir tane ya da bir arada yer alan küçük delikler şeklindedir. Genellikle yapı cephesinin yüzeyinden dışarı taşmazlar ya da çok az çıkıntı yaparlar (AnaBritannica, 1989:100). Dikdörtgen, üçgen, daire ve kemerli niş şeklinde olan kuşevlerinde, kuşların yuvaya girdikleri deliklerin çevresinde oyma ya da kabartma şeklinde motifler yer alabilmektedir. Zaman içinde deliklerin görünüşünü zenginleştirmek ve kuşların konması, yuvaya daha rahat girip çıkmaları için önlerine konsol şeklinde çıkıntılar yapılmıştır (Akalın, 2002), (Görsel 1-2).

İkinci grup kuşevleri buldukları yüzeyden çıkıntı yaparak, daha fark edilir, gösterişli ve görkemlidir (Müderrisoğlu, 2009:157; AnaBritannica, 1989:100). Konsollar üstünde cumba gibi yapının cephesinden çıkan, cepheleri kemerli, pencereleri kafesli, üzerlerinde çatı ya da kubbe yer alan köşkler gibidirler. Bazıları önlerinde yer alan revakları, balkonları ile sarayı andırır (AnaBritannica, 1989:100). Bir evi ya da köşk maketini çağrıştıran mimari yapılar şeklindedirler (Müderrisoğlu, 2009:156-157). Yapılar bir ya da daha fazla oda şeklinde biçimlenebilir; düz, kırma, tonoz, kubbe gibi farklı çatı sistemleri uygulanabilir. Önlerinde kuşların konabileceği düz bir alan yer alır (Müderrisoğlu, 2009:157). Bazılarında saka, serçe gibi kuşların beslenebilmeleri için yemlikler ve suluklar; inip çıkabilecekleri yollar, başlarını çıkartarak çevreyi denetleyebilecekleri balkonlar bulunur (Akay, 2004:112-113), (Görsel 3-6).

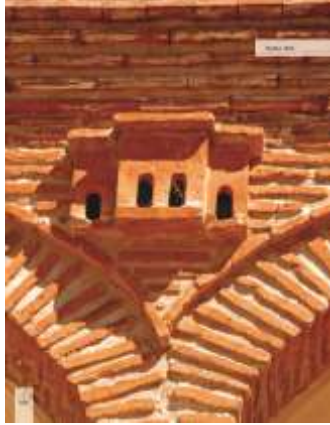
Kuşevleri kuşların yapının içine girmelerini engelleyerek, yapıların korunmasına yardımcı olmuştur. Kuşlar korunacak yer ararken yapıların içine girebilmektedir. Örneğin güvercinler ölmeyi bile göze alarak binaların içine girerek yuva yapmaya çalışmaktadır. Kuşevleri sayesinde kuşlar yapının içine girmek yerine söz konusu alternatifi değerlendirir. Kuşevleri kuşların dışkılarının yapıyı kirletmesini de engeller. Kuşevi duvar yüzeyinde bir oyuk olmanın ötesinde, altında bir çıkıntı yer aldığına dışkılar cepheye değmemektedir (Bektaş, 2003:86-87).

**1.GRUP: CEPHEDEN ÇIKINTI YAPMAYAN
YA DA AZ ÇIKINTI YAPAN KUŞEVLERİ**

Görsel 1. Kuşevi, Yapının adı: Kervansaray, Yeri: Edirne (Aycı, 2009:57).

Görsel 2. Kuşevi, Yapının adı: Yeni Valide Camii, Yeri: İstanbul (Aycı, 2009:171).

Görsel 3. Kuşevi, Yapının adı: Taşhan, Yeri: Bolu (Aycı, 2009:164.)

Görsel 4. Kuşevi, Yapının adı: Ayazma Camii, Binanın yapım tarihi: 18. yüzyıl (1760-61), Yeri: Üsküdar, İstanbul (Aycı, 2009:241).

2.GRUP: CEPHEDEN ÇIKINTI YAPAN KUŞEVLERİ

Görsel 5. Kuşevi, Yapının adı: Taşhan, Yeri: İstanbul (Aycı, 2009:116).

Görsel 6. Kuşevi, Yapının adı: Topkapı Sarayı Darphane-i Amire, Binanın yapım tarihi: 18. yüzyıl (1727), Yeri: Topkapı Sarayı, İstanbul (Aycı, 2009:148).

4. Kuşevlerinin Önemi

Kuşevleri kuşların barınması için yapılan yapılar olmakla birlikte zaman içinde çeşitli anlamlar kazanmışlardır. Estetik özellikleri, cami ya da konuta benzemeleri, yapıları yansıtan üslup özelliklerine sahip olmaları, Türk kültürünün bir unsuru haline gelmeleri ilgi çekici özellikleridir. Kuşevlerinin yer seçimlerinde yapı cephelerinin algılanma biçimi etkilidir (Müderrişoğlu, 2009:156). İşlevsel amaçlarının ötesinde dekoratif bir detay şeklinde de ele alınmışlardır (AnaBritannica, 1989:100). Plastik sanatlar açısından yapım biçimleri ve estetik değerleriyle önem taşırlar (Barışta, 2011:131). Müderrişoğlu (2009:157)'na göre kuşevlerinde Osmanlılarda görsel sanatlarda görülmeyen heykel sanatına öykünme söz konusudur. Barışta (1994:133) da kuşevlerinin heykel sanatına yaklaştığını ifade eder. Üst düzey taş işçiliğinin göstergesi olmalarının yanında estetikte ulaşılan düzeyi yansıtır (Barışta, 1994:133-134). Akay (2004:114), kuşevlerini “merhamet ve estetiğin sembolü” şeklinde tanımlar. Süslü bir konak ya da cami minyatürü şeklinde olanları zarif işçiliğe sahiptir (Kurtuluş, 2012:108). Çolak (2019), “yapıların dış cephelerine adeta dantel gibi işlenen bu zarif küçük kuş köşkleri, estetik bakımdan göz kamaştırıcıydı” şeklinde yapıların estetik değerini vurgular. Atak (2017:325), kuşevlerini ince bir zarafet göstergesi şeklinde nitelendirir. Neftçi (2010:11)'ye göre kuşevleri ustasının yeteneğini, becerisini, sanatının zarafetini ve işçilikte ulaştığı düzeyi gösterir. Çolak (2019), “kuş evleri, mimari özellikleri bakımından ince bir işçiliğin, mahir bir sanatın ve etkileyici bir göz zevkinin mahsulüydü” demektedir. Yapılar estetik bir bütünlüğe sahiptir (Çolak, 2019).

Cepheden çıkma yapan kuşevleri, mimari yapıları anımsatabilmektedir (Müderrişoğlu, 2009:156-157). Cepheden çıkıntı yapan minyatür yapılar (Akalın, 2002), mimari maketler gibidirler (Barışta, 2011:131; Barışta, 1994:133; Barışta, t.y.; Müderrişoğlu, 2009:157). Kuşların yapının içine girebilmesi için kapılar, hava almaları için pencereler yapılmıştır (Neftçi, 2010:11). Avlu, balkon, revak, şerefe, korkuluk, çardak gibi elemanlara sahip olabilmektedirler (Barışta, t.y.). Tek veya fazla katlı evlere ya da alemli kubbeler ve minareler ile camiye benzeyenleri vardır (Akalın, 2002). Kuşevlerinde farklı kemer çeşitleri kullanılmıştır. Kapılarda kalkık kemer, yuvarlak kemer vb. kemer biçimleri kullanılmıştır. Pencerelerde dört bölmeli, altı bölmeli dikdörtgen vb. pencere biçimleri kullanılmıştır (Barışta, t.y.). Kuşevlerinde belirli bir yapının tasvir edilmesi yerine, genel olarak yapı türleri taklit edilirdi. Midilli Yeni Camii (1825)

cephesindeki kuşevi, üzerinde yer aldığı caminin maketi şeklinde olarak, belli bir yapıyı tasvir etmesi açısından ender bir örnektir (Tanman'dan akt. Atak, 2017:326).

Kuşevlerinin diğer özelliği yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtma larıdır (Özen, 2012:1079). Osmanlı Sanatı açısından yapıları tasvir ederek, görsel bir belge niteliği taşıdıkları ve dönemin duygu ve düşünce sistemini yansıttıkları için değerlidirler (Atak, 2017:330; Barışta, 2011:131). Osmanlı sanatında detaylara verilen önemi yansıtır lar (Atak, 2017:330). Kuşevleri, kullanılan malzeme; uygulama teknikleri; yapı türleri; cephe düzenleri; örtü sistemleri; pencere, kapı vb. elemanlarla mimarlık tarihi açısından önemlidirler. Barışta (t.y.; 2011:131) mimarlık tarihinin görsel belgeleri şeklinde tanımladığı kuşevlerinin görsel bir başvuru kataloğu oluşturduğunu ifade eder. Özellikle 18. yüzyıldan sonra yapılan kuşevleri, dönemin cephe düzenini yansıtmışlardır. Mimari yapıların maketleri şeklinde ele alınmışlardır (Atak, 2017:326; Barışta, 1994:133; Barışta, 2011:131; Müderrisoğlu, 2009:151, 153-154). Atak (2017:328) ve Barışta (1994:133), kuşevlerini konut mimarisi ile aralarındaki ilişkiye dikkat çekerler. Dönemin konutlarının cephe düzenlerinin anlaşılması için, üç boyutlu yardımcı görsel belgeler olduklarını ifade ederler. Kuşevleri ayrıca klasik, barok, yeni klasik gibi geçirilen mimarlık evrelerine bağlı olarak da şekillenmiştir (Bektaş, 2003:88). İnşa edildikleri dönemlere ait üslup farklılıklarını yansıtır lar (Atak, 2017:326).

Osmanlı Toplumundaki sevgi ve merhameti yansıtma ları ile birlikte çağın mimari anlayışını, dönemin sanatkârlarının zevk, hayal gücü ve ayrıntılara verdikleri önemi gösterirler (Aver'den akt. Ürgüplü, 2013:76). Kuşevleri Türk sanatının kendine özgü niteliklerle geliştirdiği mimari türlerinden biri (Barışta, t.y.) olarak Türk medeniyeti, kültürü, sanatı ve mimarisinde yer edinmişlerdir (Ülgen, 1994:58). Barışta (t.y.)'ya göre kuşevleri, esnafın çarşılardaki yuvalarda yaşayan kuşlara yem atarak dükkân açtığı, kuşların su içmesi için selsebillerin yapıldığı, hasta kuşların tedavisi için kuş hastanelerinin yapıldığı döneme ait manevi kültürün maddi ürünleridir. Hasol (1998:284) kuşevlerinin Türk Mimarisi'nin karakteristik bir ögesi olduğu görüşündedir. Barışta (t.y.) kuşevlerini Türk Sanatı'nın, dünya sanatına armağanı şeklinde nitelendirir. Atak (2017:328), yapıları tasvir eden örneklerin büyük bir uygarlığın sanat anlayışını ifade ettiğini belirtir.

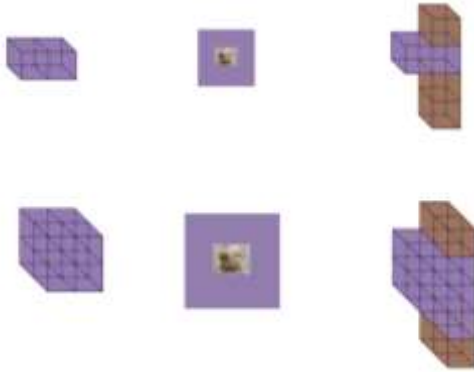
Türkçede “Bir yerde kuş sesi azaldığında yaşam orada değerini yitiriyor” tabiri vardır. Kafeste kuş besleyen ile evinde kuşevi olanın kuşlara duydukları sevginin farklı olması olağandır (Sözen, 2009:202). Kuşevleri, UNESCO’nun “somut ve somut olmayan kültürel mirasın beraberliği” ifadesinin örneğidir. Toplumun önem verdiği şeyleri, insan ve doğa ilişkisinin seviyesini gösterir. İnsanlar gibi kuşlara da ev yapan bir toplumun inceliğini yansıtır. Bu yaklaşım sadece dinle ilgili değildir. Bazı kuşevleri üzerinde yer aldıkları yapıdan daha gösterişlidir. Kuşevlerinin, benzer kuruluşlar ve UNESCO’nun ifade ettiği “somut olmayan kültürel mirasın korunması” açısından ele alınmaları gerekir (Sözen, 2009:200). İnsanların kuşlara gösterdiği ufak duyarlılıklar çevreye ve insan yaşamına değer katacağından (Şölenay, Çelikoğlu, 2012:50) kuşevlerinin gündelik hayata tekrar kazandırılmaları ve eskiden olduğu gibi Türk mimarisinin parçası olmaları için yeni kuşevi tasarımlarının yapılması önemlidir (İnan, Azmanoğlu, 2016:608; Şölenay, Çelikoğlu, 2012:50).

5. Kuşevleri İle İlgili Bir Öneri

Kuşevleri ile ilgili bir önerinin aktarılacağı bölümde, Meltem Özçakı tarafından tasarlanan İtalya’da 2012 yılında gerçekleştirilen, Double Track, the Tenth International Trieste Contemporanea Design Contest (Onuncu Uluslararası Trieste Çağdaş Tasarım) Yarışması’nda, özel mansiyon (special mention) ödülü alan tasarım hakkında bilgi verilmektedir. Türkiye’den ödül almış ve yarışmaya katılan projelerin tanıtıldığı kitapta yer almıştır. 13 Temmuz - 13 Eylül 2012 tarihlerinde İtalya’nın Trieste kentinde Studio Tommaseo’da sergilenmiştir. Diğer sergilendiği yer 27 Eylül - 31 Ekim 2012 tarihlerinde Slovenya’nın Lübljana kentinde ZVKDS, Spomenisko Varstveni Center’dır. Buradaki Double Track sergisi 23th Biennial of Design BIO23 (23. Tasarım Bienali BIO23) kapsamında, MAO – Museum of Architecture and Design (Mimarlık ve Tasarım Müzesi) ortak yapımı olarak gerçekleşmiştir.

Yarışma kapsamında istenen eski dönemlerde kullanılıp günümüzde kullanılmayan geleneksel bir nesnenin günün şartlarına uygun olarak tekrar kullanılabilir hale getirilmesidir. Yarışma kapsamında amaçlanan Avrupa ülkelerinde yer alan isimsiz tasarımları kapsayan büyük bir bellek atlası (memory atlas) oluşturmaktır. Bu nedenle yarışmaya katılanlardan öncelikle tasarım becerisini gösteren, ortak belleğe ait bir nesneyi tanımlamaları istenmektedir. Söz konusu nesne bir ev aleti; profesyonel bir araç, gereç ya da binalara ait bir nesne olabilir.

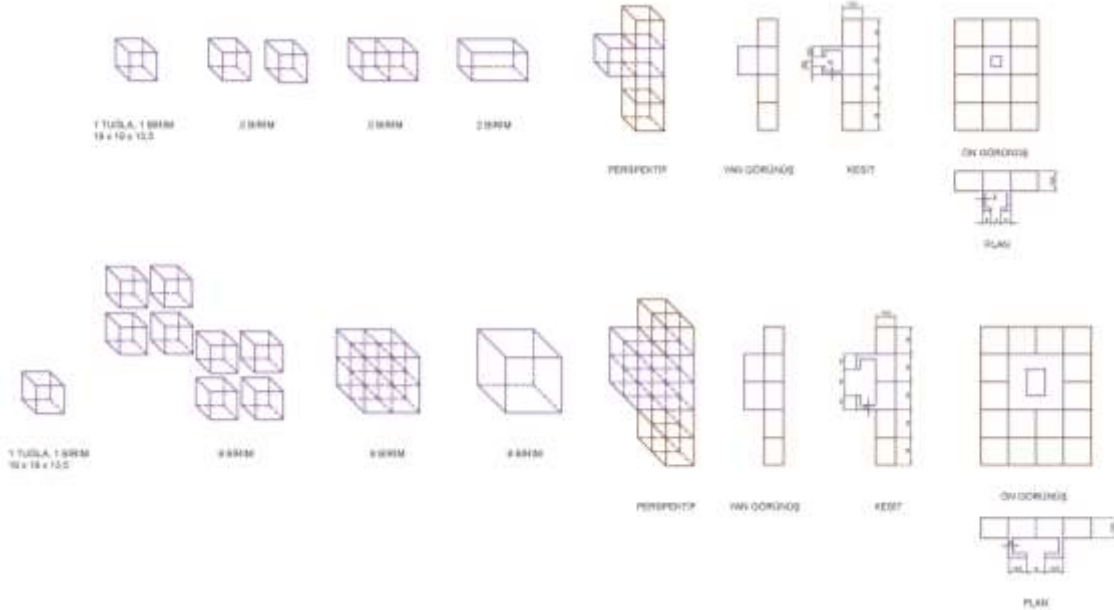
Gündelik hayatta kullanılan nesnelerin yarışma kapsamında ele alınması olasıdır. Yarışmaya katılanlardan nesneye ait fotoğraflar, nesne ile ilgili tarihi bilgi veren açıklayıcı metin istenmiştir. Nesneyi seçmelerinin ardındaki motivasyonlarını ifade etmeleri beklenmiştir. Nesnenin kullanılabilir olması için önerilerini sunmaları istenmiştir. Nesne ile ilgili işlev değişikliğinin önerilmesi de söz konusu olabilmektedir (Görsel 7-9).

Görsel 7. Kuşevlerinin oluşumu

Görsel 8. Apartman cephesinde yer alan kuşevleri

Görsel 9. Birimin çoğaltılması ile kuşevlerinin meydana gelmesi

Yarışma kapsamında kuşevlerinin seçilmesinin nedenleri: kuşevlerinin Türklerin doğaya ve hayvanlara verdiği önemi göstermesi; kuşevlerinin, Osmanlı dönemine ait bir uygulama olması; ekolojik olması; günümüzde de uygulanabilecek olması; sadece bir süs elemanı değil,

işlevsel özelliğe sahip olmasıdır. Yarışma kapsamında kuşevlerinin tanıtılması ve geleneksel bir nesnenin günün şartları bağlamında kullanılabilir olması değerli görülmüştür.

Objenin kullanımında, eskiden olduğu gibi yapının bir elemanı olması; inşaat süresini, maliyetini etkilememesi, özel bir işçilik gerektirmemesi; seri olarak üretilebilmesi; yüksek katlı yapılarda uygulanabilmesi ve Türkiye'deki en yaygın inşaat tekniği olan betonarme yapım tekniği ile uyumlu olması amaçlanmıştır. Bu yüzden proje kapsamında önerilen, kuşevlerinin bir tuğla ebadının katları şeklinde olmasıdır. Bir tuğla, bir birim olarak ifade edilmiş; tuğla birimleri iç ve dış mekân arasında bölücü işlevlerini yerine getirirken, dışarı taşan bir ya da dört birimin kuşların yaşaması için gereken alanı yaratması amaçlanmıştır. Kuşevlerinin tuğla ya da seramikten üretilmesi önerilmiştir. Üretim tesisinde üretilip yapının inşaat sürecine katılan bir yapı elemanı olması amaçlanmıştır. Dış yüzeyi sırlanmış olan seramik, istenen renkte üretilebilecek ve boya ya da sıva gerektirmeyecektir. Tuğla ise sıvanıp istendiği zaman boyanarak yapının cephesindeki bütünlüğün bozulmamasını sağlayacaktır.

Kuşevlerinin yapıların yüzeylerinde uygulanmasında geleneksel uygulamalardan elde edilen bilgiler yol gösterici olacaktır. İnsan ve hayvanların ulaşmayacağı yükseklikte olmaları, rüzgârdan korunaklı ve Türkiye'de en fazla güneş alan güney cephede uygulanmaları kuşlar tarafından tercih edilmelerini sağlayacaktır. Birbirleri ile ilişkileri ve uygulandıkları yapının cephesindeki görsel etkileri gözetilerek, istenen sayıda uygulanmaları mümkündür. Kuşlar bir arada yaşamayı tercih ettiklerinden, birden fazla uygulanmaları kullanılabilirliklerini arttıracaktır. Bununla birlikte inşa edilen yapının arazi içindeki konumu; yapının çevresindeki bahçe, yürüme alanı, araç park yeri gibi mekânsal unsurların kuşevlerinin yer seçiminde gözetilmesi gerekir. Kuş dışıklarının, altında bulunan yüzeylerdeki olumsuz etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Dışıkların toplanıp bahçe ve yeşil alanlarda kullanımı, ekolojik açıdan yararlı bir dönüşüm sağlaması da düşünülebilir.

Önerinin en önemli özelliği günün şartlarına uygun olarak seri üretilebilir olmasıdır. Bunun yanı sıra yapının maliyeti açısından ek bir yük getirmemesidir. Tuğla malzemedен üretileceğinden ya da seramikten yapıp kuşevinin çeperleri arasında boşluk olacağından yapıya ek yük getirmeyeceklerdir. Yüzeylerinin bakım gerektirmeyecek olması nedeniyle binanın bakım giderleri açısından yük teşkil etmeyecektir. Yapının istenen yerinde uygulanabilecektir.

İnsanların ve hayvanların erişemeyeceği yerlere yapılmaları ile kuşlar açısından güvenli bir ortam sağlayacaklardır. Binanın dışına çıkan yapıları nedeniyle kuşların gübresinin yapıya değil yapının zarar görmesi engellenecek, sürekli bakım gerektirmeyeceklerdir. Kuşların insanlarla birlikte yaşaması, toplumda hayvan sevgisi ve doğanın bir parçası olma duygularını güçlendirmesi ve bu konuda farkındalık yaratması amaçlanmıştır.

6. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde kuşevleri ile ilgili yapılan çalışmalar yeterli değildir. Çalışmalar daha ziyade fotoğraflar aracılığı ile kuşevlerini kayıt altına alma şeklindedir. Cephe ve iç mekânları çizimlerle de belgelenebilir. Osmanlı konut mimarisini yansıtan kaynak belge oldukları için cephe özelliklerinin farklı çizim araçlarıyla iki ve üç boyutlu belgelenmesi sağlanabilir. Günümüzün teknolojik imkânları, tespitlerin yapılması ve çizime aktarılmasında belgeleme süresini kısaltacağından kullanılabilir. Kuşevlerinin korunmaları diğer önem verilmesi gereken konudur. Buldukları ortam, yapı malzemeleri, bozulma nedenlerine uygun çözümler üretilmelidir. Restore edilmeleri gerekenlere de küçük boyutlu, nadide olmaları ve bazılarının yoğun süs öğeleri içermesi gerekçesi ile titizlikle yaklaşılmalıdır. Üzerinde yer aldıkları yapıları bütünleyen elemanlar oldukları göz önünde bulundurularak, yapıların restorasyon çalışmalarında dikkat edilmeleri gerekir.

Kuşevleri ile ilgili diğer nokta, farkındalığın artırılmasının sağlanmasıdır. İnsanların kuşevlerinin varlığı ve amacı konusunda fikir sahibi olmalarına gayret edilmelidir. Bu şekilde eski dönemlerde yaşamış medeniyetlerin, kültürlerin kuşlar özelinde hayvanlara davranışlarındaki incelik görünür kılınacaktır. Farkındalığın artırılmasında, toplum geneline yayılması ve sürekliliğinin olması amaçlandığı en etkili yol eğitimle sağlanabilir. Üniversitelerin ilgili bölümleri ve ilköğretim öğrencilerinin eski dönemlerde ülkemizdeki, toplumumuzdaki farklı uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanabilir. Bu uygulamalar gelecek nesillerin, hayvan sevgisi konusunda bilinçlenmeleri, geçmişi daha iyi kavramaları, eski ve unutulmaya yüz tutmuş değerlerin günün şartları altında değerlendirilmesi konusunda fikir sahibi olmalarına yardımcı olacaktır. Tarihi değerleri daha fazla benimseyecek, önemseyecek ve onları korumanın bilincine varacaklardır.

Eski dönemlerde olduğu gibi günümüzde de yeni kuşevlerinin yapılmasının sağlanması ise kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önemlidir. Bunun için öncelikle günün şartlarının, özelliklerinin, sosyo-ekonomik durumunun kavranması önem taşır. Eski güzel günler söylemi, diğer bir deyişle eskiden her şey çok iyiydi ifadesi bu noktada yararlı değildir. Günümüzde yaşam biçiminin değişimi ile paralel insanların birbirleri, doğa ve diğer hayvanlarla ilişkilerinin bozulduğunun; doğanın tahrip edildiğinin; insanların bencilleştiğinin tekrarlanmasından fazlasına ihtiyaç vardır. Söz konusu yaklaşım, kuşevi ya da benzeri kültürel değerlerin tekrar ele alınmasına değil; geçmiş için üzölmek ile sınırlı kalınmasına sebebiyet vermektedir.

Günümüzde geleneksel üretim tekniklerinin geçerli olmadığı, maliyetin ve kâr etmenin önceliğı, hızlı üretimin önemi bilinmelidir. Günümüzdeki mimarların ya da üreticilerin yapıya ait tüm elemanları bireysel olarak tasarlamak gibi bir çaba içinde olmadığı, yapım malzemesinin değiştiğı ve bunun mimarideki üretim biçimlerini değiştirdiğı göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüz estetik algısının değiştiğı ve yapılarda eskisi gibi süs öğelerine yer verilmediğı, süs öğelerinin fabrikasyon üretim olduğu, yapının taşıyıcı sistemi ile bir bütün olacak şekilde, inşaat aşamasında değil, cepheye sonradan eklenmekte olduğu unutulmamalıdır. Sürekli bir üretim süreci içinde apartmanların yapıldığı, sitelerde birbirinin benzeri konutların inşa edildiğı, camilerin birbirinin benzeri ve Osmanlı mimarisinin kopyaları oldukları, betonarme apartmanlardan meydana gelen kentlerin birbirine benzerliğı, kent kimliğı şeklindeki ifadenin günümüz kentleri için ayırt edici bir durumu ifade etmediğı gerçeğı anlaşılmalıdır. Yapı üretimde rol alanların eğitim sürecinin eski dönemlerden farklılaştığı ve usta çırak ilişkisi içinde eğitim alınmadığı ve teori ile uygulamanın birbirinden ayrılmış olduğu gerçeğı göz ardı edilmemelidir. Bilgisayar gibi üretim araçları çizim süresini kısaltmakla birlikte, yapıların yerinde hissedilerek biçimlenmesi uygulamasından tasarımcıları uzaklaştırdığı düşünölmelidir. Eski dönem yapılarının içerdiği fonksiyonların ve birimlerin arttırılması ya da yeni yapı biçimlerinin ortaya çıkması ile bazı binaların boyutsal açıdan büyüdüğü; bina ölçeğinin değiştiğı ve insanların yapıyı algılamalarının farklı olduğu bilinmelidir. Diğer bir ifadeyle yapıların büyük boyutlu hale geldiğı gerçeğı kavranmalıdır.

Günümüzde seri olarak üretilebilecek ve yapı maliyetinde artışa neden olmayacak kuşevi tasarımları önem kazanacaktır. Betonarme yapılar ile uyumlu; sıva ve boya açısından sorun yaratmayan; ek üretim, işçilik maliyeti gerektirmeyecek tasarımların tercih edilmesi kuşevlerinin artmasına imkân verecektir.

Eski dönemlerde yapılmış kuşevlerinin tabelalar ya da başka ekipmanlarla gösterilmesi noktasında ise dikkatli olunmalıdır. Çünkü kuşevlerinin ilk yapıldığı dönemden beri öncelikli amacı kuşların korumasını sağlamaktır. Hayvanların ya da insanların erişemeyeceği yükseklikte yapılmaları, belli cephelerde yer almaları bu amacı destekler. Kuşevlerini buldukları ortamda görünür kılmak için yapılan her girişim kuşların rahatsız olmasına neden olacak ilgiye sebebiyet verecektir. Görünür kılınmaya çalışılması, ilk yapılış amaçlarına ve doğalarına aykırı hareket edilmesine sebebiyet verecektir.

Kaynakça

Akalın, Ş. (2002). "Kuşevi", *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 26, s.472-473.

Akay, F. (2004). "Kuş Evleri", *Skylife*, Sayı 3, s.108-114.

AnaBritannica (1989). "Kuş Evi", İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica INC., Cilt 14, s.100.

Atak, E. (2017). "Tokat Tarihi Yapılarındaki Kuşevleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn I, Sayı 59, s.323-342.

Atalay Aktuğ, C. (2010). "Seramik Eserlerde Evin Anlamı", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 6, s.23-33.

Aycı, M. (ed.) (2009). *Şefkat Estetiği Kuşevleri*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Barışta, H. Ö. (1994). "Kuş Evi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Cilt 5, s.133-134.

Barışta, H. Ö. (2011). "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Camilerinden Kuşevleri", *Din ve Hayat*, Sayı 14, s.130-133.

Bekleyen, A. (2007). "Diyarbakır Kırsalındaki Güvercin Evleri: Boranhaneler, Karaçalı (Tilalo) Köyü", *Trakya Univ J Sci*, Sayı 8(2), s.99-107.

Bektaş, C. (2003). *Kuş Evleri (Bird - Houses)*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Çalışkan, C. İ. ve Koç, E. (2019). "Kuşevleri ve 3 Boyutlu Baskı Yöntemi ile Üretimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 13, s.167-185.

Çolak, İ. (2019). "Osmanlı Zamanının Mutlu Hayvanları", *Zafer Dergisi - Bilim Araştırma Kültür Sanat Dergisi*, Şubat, Sayı 506, s.40-44.

Çorağan Karakaya, N. (2014). "Kayseri'nin Gesi Beldesi, Küçük Bürüngüz (Subaşı) Köyü İle Ağırnas Vadisi'ndeki Bizans Dönemine Ait Sivil-Zirai Kaya Yapıları", *Turkish Studies*, Volume 9/10 Fall, s.335-358.

Ferri, M. (2018). "Ancient Artificial Nests to Attract Swifts, Sparrows and Starlings to Exploit them as Food", *Birds as Food: Anthropological and Cross-disciplinary Perspectives*, ed. Duhart F, Macbeth H., The International Commission on the Anthropology of Food and Nutrition (ICAF), p.217-239.

Hasol, D. (1998). "Kuş Evi, Kuş Köşkü", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s.284.

İmamoğlu, V.; Korumaz, M. ve İmamoğlu, Ç. (2005). "A Fantasy in Central Anatolian Architectural Heritage: Dove Cotes and Towers in Kayseri", *METU Journal of the Faculty of Architecture*, Sayı 22:2; p.79-90.

İnan, T. ve Azmanoğlu, R. (2016). "Belgesel Fotoğrafçılık Tekniğiyle Osmanlı Dönemi Kuş Saraylarının İncelenmesi", *Turkish Studies*, Volume 11/2 Winter 2016, s.583-610.

İşçen, Y. (2007). "Gesi Bağları Güvercinlikleri", *Peribacası Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi*, Sayı: Ekim.

İşçen, Y. (2009). "Kapadokya ve Güvercinlikler", *Peribacası Kapadokya Kültür ve Tanıtım Dergisi*, Sayı: Ağustos.

Müderrişoğlu, F. (2009). "Kuşevleri", *Şefkat Estetiği Kuşevleri*, ed. Mehmet Aycı, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s.149-169.

Nasr, S. H. (2009). *Şefkat Estetiği Kuşevleri*, ed. Mehmet Aycı, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s.253-259.

Neftçi, A. (2010). *İstanbul'un 100 Kuşevi*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Onur Erman, D. (2009). *Seramik Sanatında Kuş Figürü Üzerine Deneysel Uygulamalar*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Eseri Çalışması Raporu, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı.

Onur Erman, D. (2014). "Bird Houses in Turkish Culture and Contemporary Applications", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Sayı 122, p.306-311.

Özen, R. (2012). "Bird Shelters in Turkey: Birdhouses and Dovecotes", *Journal of the Faculty of Veterinary Medicine*, Kafkas University, Sayı 18 (6), p.1079-1082.

Serim, Ö. R. (2016). *Anadolu Medeniyetinde Kuş Evleri ve Güvercinlikler*, Ankara: Eurasian House.

Sözen, M. (2009). *Şefkat Estetiği Kuşevleri*, ed.) Mehmet Aycı, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, s.195-202.

Şölenay, E. ve Çelikoğlu, Ö. (2012). "Bir Malzeme Olarak Seramiğin Kuşevlerinde Kullanılması", *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, Sayı 2, s.41-51.

Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz, Mimari Eleştiri Metinleri*, İstanbul: Boyut Yayıncılık.
Thema Larousse Tematik Ansiklopedi (1993-1994). "Kuş Evleri", Larousse, Milliyet, Cilt 6, s.292-293.

Ülgen, A. (1994). "Türk Mimarîsinin Minyatür Yapıları: Kuş evleri", *Tarih ve Medeniyet*, Eylül, Sayı: 7, s.55-58.

Ürgüplü, G. (2013). *Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi*, Hacıhasanoğlu, O. (danışman), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Disiplinlerarası Anabilim Dalı, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı.

İnternet Kaynakları

Barışta, H. Ö. (t.y.). "Osmanlı İmparatorluğu Döneminden Kuşevleri", <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=384317>, Erişim tarihi: 09.07.2019.

Çolak, İ. (t.y.a). "Osmanlı'da Hayvan Sevgisi ve Hayvan Hakları 1", *Yenidünya Dergisi*, <https://yenidunyadergisi.com/osmanlida-hayvan-sevgisi-ve-hayvan-haklari-1/>, Erişim tarihi: 08.07.2019.

Çolak, İ. (t.y.b). "Osmanlı'da Hayvan Sevgisi ve Hayvan Hakları 2", *Yenidünya Dergisi*, <https://yenidunyadergisi.com/osmanlida-hayvan-sevgisi-ve-hayvan-haklari-2/>. Erişim tarihi: 08.07.2019.

Oruç, S. (2009). "Kuş Evleri", *Trakus*, https://www.trakus.org/kods_bird/pdf/22856.pdf. Erişim tarihi: 08.07.2019.

Görsel Kaynakları

Görsel 1 - 8. Aycı, M. (ed.) (2009). *Şefkat Estetiği Kuşevleri*, foto. Asiye Komut ve Umut Atakul, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Görsel 4, 6. Binanın yapım tarihi: Ansiklopedi (1993-1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.